

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

Kremmer Dezső. A Fővárosi Könyvtár igazgatója néhány heti szenvedés után a hazai könyvtárügy nagy veszteségére ez évi június hó 17-én elhunyt. Csöndes szavú, a jót és a szépet szerető lélek volt, ki épen ezért mindenkinek, aki szakmájába vágó kérdésben hozzáfordult, önzetlen tanácsadója volt. DR. KREMMER DEZSŐ harmincéves korában (1909-ben) lépett a fővárosi szolgálatába, hol eleinte mint a művészi szépért lelkesedő fiatalember a Fővárosi Múzeumban fejtett ki eredményes tevékenységet. A fővárosi grafikai ábrázolásának történetével való foglalkozás útján, műtörténeti, valamint színészettörténeti kérdések tanulmányozása közepette terelődött át figyelme a nyomtatott könyvre, mely elhódította magának. 1915 szeptemberében átlépett a Fővárosi Könyvtár szolgálatába, ahol amaz eszmének lett leglelkesebb propagálója, hogy a Fővárosi Könyvtár van hivatva arra, hogy Budapest történetére vonatkozó nyomtatványokat külön csoportban gyűjtse, állítsa fel s tervszerűen fejlessze e speciális gyűjteményt.

A könyvnek szeretete jellemezte őt. Az ő szemében könyvön nem betűkkel telenyomatott papírost kell értenünk, mely nagyobb vagy kisebb összetartozó ívszámokban teszen egy egészet, hanem oly élő valamit, amit szeretni kell, aminek lelke van s amit bajtól, kártól védeni kell. A könyvnek, minden könyvnek, szeretete vitte arra, hogy a Magyar Bibliofil Társulatban munkás részt vegyen. Az ő buzgólkodásának volt szép eredménye az 1922. évi «A régi Buda és Pest könyvekben, képekben», és az 1925. évi «Magyar szépliteratúra virágoskertje» c. két kiállítás. Ezeken a kiállításokon a látóivalók tömegén kívül, halk szóval a tárggyal kapcsolatban új eszméket vetett fel és új nézőpontokra hívta fel a figyelmet.

Nagy elismeréssel kell még DR. KREMMER DEZSŐRŐL a főtisztviselőről megemlékeznünk. A Fővárosi Könyvtár igazgatójává 1921 májusában választották meg. Ebben a különösen gazdaságilag súlyos időben vállalkozott arra, hogy az egyirányú könyvtárból, egyetemes tudományos és közművelődési könyvtárrá szervezze át a Fővárosi Könyvtárat s ezúton kapcsolja be a magyar kultúréletbe. Lelkesedésével, mellyel a fővárosi illetékes fórumait is megnyerte terveinek, szívós kitartásával, mellyel a megindított munkát nem engedte elpihenni, sorba leküzdötte programja keresztülvételének akadályait s e tulajdonságok képesítették arra, hogy terveinek alapjait szilárdan lerakva a munka zömét elvégezte. E munkája közben, újabb nagyarányú feladatok tervén dolgozott. Ő is, mint annyian, kik nagy munkát indítottak meg, a befejezést nem érte meg. Fáradt teste időelött tört össze, hiszen Kremmer csak 47 évet élt s csak messziről pillanhatta meg az ígéret földét, mely az ő esetében a naggyá, nemzeti értékűvé fejlesztett Fővárosi Könyvtár képe volt. ISOZ KÁLMÁN.

Új önk. gyakornok az Orsz. Széchényi-Könyvtárban. A Magyar Nemzeti Múzeum főigazgatója, dr. KOZOCSA Sándort 1926 szept 24-étől kezdődőleg a M. Nemz. Múzeumnál önkéntes gyakornoki minőségben alkalmazta s szolgálattételre az Orsz. Széchényi-Könyvtárhoz osztotta be.

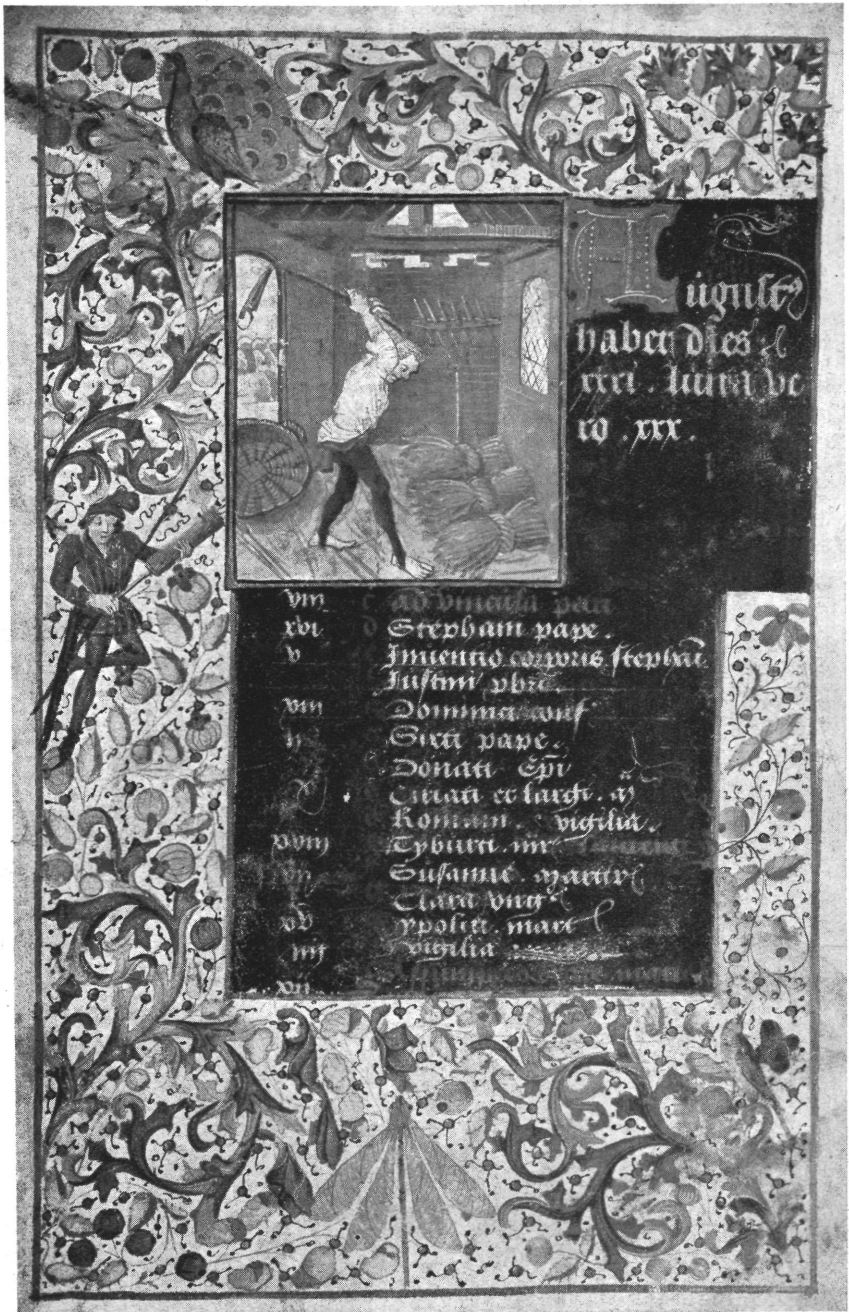
Az Orsz. Széchényi-Könyvtár hirlaposztályának költözködése. Könyvtárunk hirlaptárának elhelyezésére megfelelőbb mód kínálkozván, a nyár folyamán végre sor került az éveken át a FESTETICS hercegi palota istállóhelyiségében rongálódó anyag átszállítására, mely a központi épület első emeletén egy könyvtárunkhoz közvetlenül csatlakozó helyiségben fog felállítani. Az e célra szolgáló vasállványok elkészíttetése is folyamatban van.

G. Wells kódex-adománya. (Két hasonmással.) Értékes ajándékot nyújtott át f. évi szept. hó 27-én az Országos Széchényi Könyvtár számára GR. KLEBELSBERG KUNO vallás- és közoktatásügyi miniszter úr Ó Excellenciája jelenlétében HÓMAN BÁLINT-nak, a Magy. Nemz. Múzeum főigazgatójának SIKLÓSSY LÁSZLÓ magyar nemzetgyűlési osztálytanácsos, neves műgyűjtőnk. Elsőrangú, XV. századi flandriai művész kezéből származó, fényesen illuminált naptár az ajándék, mely a művészettörténeti irodalomban eddig nem épen szabatos meghatározással «*Corvin Mátyás Kalendáriuma*» néven volt ismeretes. Több évvel ezelőtt JOSEPH BAER und Co. ismert frankfurti könyvkereskedő cég kézirat-árjegyzékében bukkant fel a kódex. Tőle ROBERT FORRER német archaeologus birtoκάba került, kinek «*Collectio Forrer*» feliratú bélyegzőjét első és utolsó üres lapján láthatjuk, első terjedelmes ismertetését is neki köszönhetjük. A KARL W. HIERSEMANN kiadásában Lipcsében megjelenő «*Zeitschrift für hist. Waffenkunde*» 1920. jan. 15-iki VIII. k., 8-ik füzetében «*Ein Kalender für König Matthias Corvinus mit Darstellungen gotischer Büchschensützen. Ein Beitrag zur Kenntnis der ältesten ungarischen Handfeuerwaffen*» cím alatt írt róla 20 nagy, negyedréti oldalra terjedő részletes tanulmányt (221—40. l.). A tudóstól a párizsi könyvpiacra s innét 1000 angol font tekintélyes áron, épen magyarországi látogatásáról hazatérőben, GABRIEL WELLS balassagyarmati származású hazánkfia, nagy new-yorki könyvkiadó tulajdonába ment át. 1926. szept. 4-én Párizsban kelt leveléhez mellékelve, nagyúri ajándékként küldte meg régi ismerősének, SIKLÓSSY LÁSZLÓ DR.-nak azon felhatalmazással, hogy juttassa bármelyik budapesti közkönyvtárnak, amelyet erre legméltóbbnak tart. SIKLÓSSY választása könyvtárunkra esett s azóta szíves közvetítésével, G. WELLS nemeslelkű adományából kéziratárunk egyik kiváló díszé (*Cod. lat. medii aevi 396. 1926/46. szerzemény*).

A modern vörös bársonykötésbe kötött kódex 13 nyolcadrétű (13×20 cm) hártylevélből (2×3+3 leveles ternioból +1 betoldott levélből) áll. Tartalma teljes kalendárium. 1^a és 26^b lapja eredetileg üresen maradt, s mivel nyilván hosszú ideig hányódott eredeti kötésétől megfosztva, eléggé megbarnult és bepiszkolódott. Az utolsó lap dísztelen volta eléggé tanúsítja, hogy kódexünk teljes. Eredetileg is csak naptár volt s nem következett utána rendesen naptárral is ellátott breviárium vagy imakönyv (*livre d'heures, horae b. Mariae virg.*). Az első, üresen hagyott lapra egyik régi gazdája érdekes provenientia-kepen: «*Callendarium (!) Hungarensis (!). Jacob H... zeu... 1686.*» sza-

XV. sz. flandriai dísznaptár 4b lapja. (G.Wells ajándéka a M. N. Múzeumnak.)

XV. sz. flandriai dísznaptár 8b lapja. (G. Wells ajándéka a M. N. Múzeumnak.)

vakkal, a rossz latinsággal írt címhez méltóan, kevésbé sikerült cífrázatok kíséretében írta be nevét, melyet később bizonyos okokból nagyrészt olvahatatlanságig kivakart. A fennmaradó 24 illuminált lapra van írva a naptár úgy, hogy az év minden egyes hónapja a kinyitott kódex 2—2 szembenálló (b—a) lapját foglalja el. A lapok arannyal keretelt tükörmagysága 9,5—10×16,5 cm. Ezen belül dús lapszeldíszítés ismét aranykeretes, nagyobb, négyzetleges miniatűr képet és fekete alapon színes inisialéval kezdődő, arany és már erősen oxidálódott ezüst frakturbetűkkel írt naptárszöveget ölel körül. A kívül-belül arannyal keretelt, élénk színezésű, arany pontozásoktól csillogó, kései gót lapszeldíszítések lomb-, gyümölcs- és virágfonadékaik közül apró ember- és állatalakok: kürtöt fuvó lándzsás vadász, bohócsapkás udvari bolond, térdelő vagy álló helyzetben primitív tűzi fegyverrel célózó, másutt lándzsás, görbe szablyás vagy lovas vitéz, solymár, furulyázó gyermek, szolga, kosarat vivő szolgáló, birkózó pár, természetű ugró szarvas, felkantározott medvére vagy kis menyétre szálló pillangó, páva, kakas, kacska, bogyót csipkedő madár, szitakötő, csiga, tükörbenéző vagy püspöki ornátusba öltözött majom, oroszlánnal birkózó medve stb. tűnnek elő. R. FORRER idézett értékes, de nem minden tekintetben helytálló tanulmánya és TÓTH ZOLTÁNNAK ehhez fűzött becses megjegyzései szerint¹ a keretdíszítés emberfigurái különösen fegyver-, de costume-tani szempontból is rendkívül becsesek. Az egyes levelek elő- és hátlapjának lapszeldíszítése a színezés és apró részletek némi megváltoztatását nem véve tekintetbe, megegyezik. A rectolapok díszét a versókra is átkopírozta az illuminátor művész.

A kitűnő távlati érzékkel megfestett, végtelenül finom miniatűrképek — melyeknek művészettörténeti értékét folyóiratunk jelen füzetének más helyén DR. HOFFMANN EDITH avatott tolla méltatja² — tárgya az egyes hónapok első felének megfelelő, baloldali (verso-) lapokon rendszeren az illető hónapra jellegzetes mezei foglalatosság vagy időöltés, megfelelő interieur vagy tájkép keretében: januárban kandalló mellett fűtődő öregember, februárban dús asztalnál lakmározó fejedelem, márciusban ágakat nyeseő paraszt, áprilisban gyalog, májusban lóháton solymászó úr, júniusban fűvet kaszáló, júliusban sarlóval arató, augusztusban csűrben cséplő, szeptemberben magvető, októberben szőlőtíprő földműves, novemberben bunkóval disznót leütő, decemberben erdőben makkoltató kanász. A hónapok második felének megfelelő, jobboldali (recto-) lapok miniatűrjei jó távlatú, tomyos, bástyás háterű, hegyes-dombos, fás-bokros, zöldelő, levegős tájkép keretében a hó zodiákus jegyét: kos, bika, ikrek stb. ábrázolják. Az augusztust képviselő, zöld mezőben álló, aranyágot és botot tartó, vörösruhás szűz tévedésből a szeptemberi, kék égen aranycsillagos háterű, arany mérleggel, ép úgy az októberi skorpió a novemberi nyilassal van elcserélve.³ December bakja helyett a miniatűrön félreismertetlen anyakecske látható.

A szöveget a baloldali lapokon a hónapnak többé-kevésbbé díszesen kifestett, inisialés neve (kiváloan díszes a jan., febr. és júl.) után a hó napjainak és holdéjeinek

¹ TÓTH ZOLTÁN, Mátyás király idegen zsoldosserege, a fekete sereg. Bpest. 1925. 100—101.

² Magyar Könyvszemle 1926. III/IV. füz. 213—4. l.

³ DR. RÁDEY TIVADAR, igen tisztelt kollégám figyelmeztetése.

száma kezdi meg: «Januarius habet dies XXXI. Luna vero XXX. Februarius habet dies XXVIII. Luna vero XXIX.» stb. Ennek megfelelőleg a jobboldali lapokon nagyobb, erősen tördelt (fraktur) aranybetűkkel, hexameterben az illető hó 2 szerencsétlen napját (*dies Aegyptiaci*) olvashatjuk. Ezek közéjük még több hiba és elírás van, azért zárójelek közt a Pray-kódex 1200 körüli naptárának csaknem azonos szavú verssoraiából közöljük a javítást, illetőleg változatot: ¹

«Jani prima dies, set (*et*) septima fine tenetur (*timetur*). — Ast Februi quarta est tertia procedit fine (*precedit tertia finem*). — Marcius (*Martis*) prima necat, cuius in (*sic de*) cuspide quarta est. — Az áprilisének szövege naptárunkban teljesen kifakult (a Pray-kódexben: Aprilis decima est quindenno a fine minatur). — Tercius in Madio (*maio*) lupus est et septimus anguis. — Junius XI° (*in decimo*), quindenno ad finem salutem (*a fine salutem*). — Tredecimus Julii, decimo invicit (*innuit*) ante Kalendas. — Augustij (!) nepa prima fuga (*fugat*) de fine secunda. — Tercia Septembris vulpis ferit a pede dena (*denam*). — Tercijs (!) (*Tercius*) Octobrijs (!) (*Octobris*) gladius (*gladium*), decimus (*decimo*) ordine necit. — Quinta Novembris acus vix tertia mansit in urna. — A decemberinek csak a kezdete olvasható: Dat duodena cohors (*VII. inde decemque Decembris*).

Ezek után következnek a hó egyes napjaira eső ünnepek és szentek névsora, a baloldali lapokon 1-től 15, illetve többször 16-ikáig, a jobboldaliakon 15, illetve 16-ikától 30, illetve 31-ikéig, aszerint, hogy a hónap 30, vagy 31 napos. A névsortól balra arannyal írt római számjegyekkel a napoknak megfelelő aranszámok (*numeri aurei*) és a hetenként megújuló, ezüsttel írt vasárnapi betűk (*litterae dominicales*) olvashatók.

A középkori keresztény világ nagyobb ünnepeit, általánosan tisztelt szentjeinek, az apostoloknak és evangelistáknak névünnepeit természetesen megtaláljuk a naptár megfelelő helyén, mégpedig kiemelés céljából ezüst betűkkel írva. Az ezüst írás azonban több helyen az olvashatatlanságig oxydálódott. A többi szent neve aranybetűs. Nem évi, hanem öröknapot lévén kódexünk, a mozgó ünnepek és vasárnapok nevei hiányzanak belőle. De a naptár teljes, alig van az évnek oly napja, mely mellé ünnep vagy szent ne volna írva. E névsor azonban lényegesen eltér középkori hazai naptáraink szövegétől. Az ismert magyar szentek ünnepeit, Szt. Istvánéit, Szt. Lászlóéit, Imre hercegét, Gellért és Mór püspökéit, bold. Margitét stb. hiába keressük benne. Kivétel természetesen az egész keresztény világban nov. 19-én tisztelt magyar Szent Erzsébet. Ezzel szemben számos olyan szent van felvéve kalendáriumunkba, kiknek nevét hazai naptáraink nem ismerik. Nincsenek benne KNAUZ és SZENTPÉTERY hazai gyakorlathoz alkalmazott chronológiáiban, sőt némelyik még a martyrologiumban sem. E legutóbbi körülménynek okát részben abban kell keresnünk, hogy némely szent neve a felismerhetetlenségig el van torzítva a naptárban: ápr. 27. mellé pl. *annaycam p(a)p(e)-t* ír Anastasii pape helyett; dec. 11-hez *Dalmasci p(a)p(e)-t* Damasi pape helyett. A márc. 11-iki *Soupli martyris* talán Sulpicii akar lenni, február 11-éhez szt. Desiderius viennei püspök nevét *Disdiri epi(scopi)* alakban írja. De ezek a legfelismerhetőbbek.

¹ L. ZALÁN MENYHÉRT, A Pray-kódex forrásaihoz. Magyar Könyvszemle jelen 1926 III/IV. füz. 251—2. l.

Legfiatalabb szent a naptárban — mint ezt BARTONIEK EMMA igen tisztelt kollégánóm észrevette — a szept. 10-ike mellé jegyzett: *Nicolae de Tolentino*, T. Miklós, az 1446-ban kanonizált szt. ágostonrendi remete. Ez a *terminus, ante quem*, mely után bizonyára csak jó pár évvel venték fel ünnepét a naptárakba s igazolást nyer R. FORRER és HOFFMANN EDITH kormeghatározása, mely szerint kódexünk 1460—70 közt, illetőleg 1470 körül készült.¹

A naptár flandriai származását igazolja a benne felsorolt számos flandriai, brabanti, különösen pedig *Gent* (*Gand, Gandavia*, Keletflandria, ma Belgium) vidékén tisztelt szent: jan. 5.: *Pharahildis virg.* (szt. Pharailde szűz, Brabantban tisztelték); jan. 9.: *Gudule virg.* (szt. Gudila, Goële, Goule, Bruxelles patrónája); jan. 28.: *Aldegundis virg.* (a belgiumi Haynoóban, Hennegauban tiszt.); máj. 7.: *Gertrudis virg.* (Brabantban tiszt.); jún. 6.: *Landaldi epi (scopi)*, (Landoaldus archipresbyter, Gentben tiszt.). A júl. 7. mellé írt *Landradi epi.* szintén tévedés lesz a következő napon tisztelt *S. Landrade*, a belgiumi Liège mellett fekvő Bilsen monostor szent abbatissája helyett. Júl. 9.: *amelberge virg.* (Amelberga lobbesi szűz, Gentben tiszt.); okt. 1.: *Remigi et Bauonis* (az előbbi Galliában, az utóbbit «in portu Ganda» tisztelték a martyrologium szerint); okt. 17.: *Wulfrani episc.* (Wulfrannus sensi püspök); nov. 12.: *Liunij episc. et mart.* (S. Livin, Liwin, Brabant, Flandria és Gandavia apostola); nov. 15.: *Willebordi epi.* (S. Willibrod, Willbrod, utrechti püspök, a frízek apostola stb.). A szomszédság folytán természetesen érthető, hogy a franciaországi szentek is feles számban fellelhetők a naptárban.²

Ezzel szemben csekély, de tagadhatatlanul magyar vonatkozása a kalendárium eredeti szövegének az, hogy aug. 25.-hez IX. szt. Lajos francia király névünnepe mellé alig magyarázhatóan «*Ludouici regis ungarie*» textust ír. Nyilván Nagy Lajos magyar király commemoratiója, de ez a körülmény az 5^a l. lapszéli díszítésbe festett és az 5^b l.-ra is átkopirozott vitéz keleties szabályával együtt még legkevésbé sem igazolja R. FORRER azon feltevését, hogy a kalendáriumot flamand művész Magyarországon készítette volna. FORRER továbbfűzött vélekedését, hogy a diszkalendárium *kétségtelenül* Mátyás király számára készült és *Corvin-kódexnek* minősíthető, megcáfolja HOFFMANN EDITH annak bizonyításával,³ hogy a 2^a l. keretdíszén látható szürke, karcú, hosszú lábú madár bármi másnak, szarkának vagy még inkább seregélynek nézhető. csak épen hollónak nem, rövid csőrébe a gyűrűt halvány, bátortalan vonással pedig csak utólag rajzolták. Téves FORRER azon állítása is, hogy aug. 26. mellé Mátyás névünnepe kiemelt, ezüst betűkkel jegyzi a naptár. A naptárban aug. 26. mellett aranybetűkkel *Severin* pápa nevét találjuk, Mátyás apostolé rendes helyére, febr. 25-éhez van írva, ezüsttel mint a többi apostolé vagy evangelistáé. Ennél már csak a lapszéldíszítések telkantározott vagy oroszálással birkózó medvéinek magyar szimbolummá avatása üresebb argumentuma FORRERnek.⁴

¹ L. id. helyek.

² M. le Cte de MAS LATRIE, Trésor de Chronologie, Páris 1889.; A. GIRY, Manuel de Diplomatique, Páris 1894.; Martyrologium Romanum, Venetiis 1759.

³ Magyar Könyvszemle id. h. 213. l.

⁴ Id. h. 224—225.

Mindezeknél többet mond az üresen hagyott 1^a l. rossz latinságú, kezdetlegesen cifrázott, 1686. évi «*Callendartarium Hungarensis*» bejegyzése. Primitív írójáról nehéz feltételezni, hogy észrevette az aug. 25. mellé írt «*Ludouici regis ungarie*» kitétel fontosságát és csupán csak ez alapon minősítette magyarországi naptárnak kódexünket. Ha a kitételből szabad következtetnünk a kódex magyarországi rendeltetésére, a bejegyzésből még nagyobb valószínűséggel következtethetünk arra, hogy el is jutott Magyarországra s talán Buda várának 1686. évi visszafoglalása alkalmával jutott H... Jakabnak, a bejegyzés kétségkívül külföldi írójának zsákmányául, ha nem is feltétlenül Mátyás Corvinájából, esetleg valamelyik humanista főpap könyvtárának maradványai közül s ezért kapta «magyarországi» címét.¹ Abból, hogy a kódex — HOFFMANN EDITH meghatározása szerint — a Mátyás királlyal szövetségben levő Merész Károly burgundi fejedelem udvari festőjének, PHILIPPE DE MAZEROLLESnak műhelyéből került ki, még az előbbi feltevés kézenfekvőbbnek látszik. A Corvinában tehát esetleg helyet foglalhatott, de a Corvin-kódexek összes jellegzetes attributumát nélkülözvén, még feltételesen sem tartható annak. Mindazonáltal nagy művészettörténeti értéke, rendkívül szép, viselet- és fegyvertörténeti szempontból is becses miniatűrjei folytán gazdag gyarapodást jelent az Országos Széchényi Könyvtár kéziratára számára, miért is kedves kötelességünket teljesítjük, midőn e helyütt is kifejezzük hálás köszönetünket régi hazájához való ragaszkodását az új világban is megőrző G. WELLS úrnak nagylelkű adományáért, DR. SIKLÓSSY LÁSZLÓnak pedig az ajándék közvetítéseért.

JAKUBOVICH EMIL.

Institut für Zeitungswissenschaft, München. Az időszaki sajtó történetének művelésére és az újságírói pályára való előkészítésre a német egyetemeken az utolsó tíz év alatt egymás után nyíltak meg intézetek. Az első 1916-ban Bücher vezetése alatt Lipcsében. Azóta Berlin, Hamburg, Freiburg, Köln, München és Münster követték e példát. A müncheni Institut für Zeitungswissenschaft angaga — mintegy húszévi gyűjtés eredménye — négy csoportra tagozódik: 1. Sajtótörténeti és hirlapbibliografiai kézikönyvtár, mintegy 5000 kötet. 2. Újságkivágatgyűjtemény, mintegy félmillió kivágat, a sajtótörténet szempontjából jelentős cikkek szisztematikusan rendezett gyűjteménye. 3. Hirlapok és folyóiratok teljes sorozatai, a legszegényebb csoport, ami az intézet rövid életét tekintve nem meglepő. 4. Fotografikus reprodukciók ritka és jelentős hirlapokról. Az intézet d'Ester Karl nyilv. rk. tanár vezetése alatt áll.

G. A.

Masnicius Tóbiás emlékkönyve. A közelmúltban egy német könyvkereskedő eladásra hirdette a magyar születésű MASNICIUS (MASZNYIK, v. ö. SZINNYESI: *Magyar Írók VIII.* 776. hasáb) Tóbiás XVII. századi lutheránus lelkész, utóbb gályarab kéziratosa «Stammbuch»-ját. Ez, a katalógus leírása szerint, 584 lapra terjed s 229 kézzelírt bejegyzés van benne a kor protestáns tudósaitól és lelké-

¹ A kódex 12b és 13a l. alsó szélére XVIII. századi írással írt női nevek: *Wilhelmina Fide, Friderica Walchin, geb. Hallbau Wittbe, Kunigunda Binderin* legfeljebb azt bizonyítják, hogy a kódex az utolsó két században német földön hanyódott.

szeitől. Kötése fekete egész bőr, valódi bordákkal, gazdag hát- és fedéldíszsel és poncolt, díszített arany metszéssel. Alakja: harántoktáv.

A 229 bejegyzés mellett nagy mértékben lebilincselő a művészi címlap, csodálatosan finom, tollal rajzolt és kézzel átfestett szegéllyel; továbbá MASNICIUS fogságba jutása és kiszabadulása (lásd alább) 17 miniatűrképen, szintén nagyon művészi, tollal rajzolva és kifestve. Ehhez csatlakozik hat bizonyítványmásolat nagyon csinos iniciálékkal, a 151. lapon egy tussal rajzolt címer és az 577. lapon egy átfestett tollrajz, amely a Tóbiás-legendát ábrázolja. Hihetőleg maga MASNICIUS a készítője ezeknek a művészi tökélyről tanuskodó és a legapróbb részletekbe menő tollrajzoknak. Mindenesetre az emlékkönyvben sehol sem található olyan közlés, amely más művészre engedne következtetni.

MASNICIUS Tóbiás sorsa részese egy jelentős, egykor az összes hitsorsosait mélyen érintő mozgalomnak, amelyből mint jellemző példa emelkedik ki. MASNICIUS az 1665-ben alapított eperjesi lutheránus kollégiumban szerezte magasabb műveltségét és a trencsénmegyei Illava hitközségben volt diakonus, midőn 1670-ben, I. LIPÓT alatt kitört a magyar protestánsok leghevesebb üldözése, amely mindig megújuló lendülettel egészen 1681-ig tartott, amikor is lassanként elcsendesedett. (V. ö. BORBIS: *Die evangelisch-lutherische Kirche Ungarns*, 1861. 66. s. k. II.) A még hátramaradt lutheránus lelkészek és tanítók második nagy megidézésekor Pozsonyban, 1674-ben MASNICIUSnak is meg kellett jelennie. Társaival együtt bebörtönözték, először 9 hónapra szigorú fogságban Leopoldstadtnban. Midőn ezektől a szerencsétlen, nagyrészt hithű foglyoktól meg akartak szabadulni, különböző utakon külföldre toloncolták őket. MASNICIUST és negyven társát egy katonai szállítmánnyal Nápolyba hurcolták, a szerencsétlenek közül nyolc útközben elpusztult, harmincat eladtak gályarabnak és ezek csak 1676-ban de RUYTER tengernagy közbenjárására szabadultak meg, hármuknak azonban sikerült megszökni, ezek között MASNICIUSnak is, Capuától nem messze. (Ez az eset másutt is meg van említve. V. ö. MERLE d'AUBIGNÉ: *Geschichte der evangelischen Kirche in Ungarn bis 1850*. 1854. 264. s. k. II.), MASNICIUST újra elfogták, azonban Nápolyban hitsorsosai kiváltották és Németországba küldték. (Nápolyi, római és velencei egészségi bizonyítványai még megvannak). Az egész prot.

világ részvétellel volt akkor a magyar hitvallók borzalmas sorsa iránt. Talán hathatósabb bizonyítéka ennek a szép részvétnak ez az emlékkönyv. Ebben a legnagyobb pontossággal követhetjük az utazásokat, melyeket MASNICIUS Németországban tett. 1675 okt. 6-án Zürichben kezdődnek az első bejegyzések. Innen Sváborországban és Nürnbergben át Szászországba utazott. Szászországban többnyire Zwickaubaan élt, hasonló módon előzőt honfitársaival együtt és innen többször meglátogatta Wittenbergát, Hamburgot, Boroszlót, Danzigot és más városokat; 1680-ban pedig még egyszer beutazta a lutheránus Délnémetországot. 1683 elején MASNICIUS visszatérhetett Magyarországra, ahol úgy látszik, régi Trencsén vármegyéjében Zay-Ugrócz plébániáját vette át. Magyarországró származnak az utolsó bejegyzések 1696-ig.

229 ember jegyezte be magát vigasztaló és felvidítő biztatásokkal az emlékkönyvbe, többnyire tekintélyes egyetemi tanárok és lelkészek, sőt egy-némely tiszteletreméltó polgár is. Csak a zürichiek 15 bejegyzéssel vannak

képviselve; ezek közt található Gaspar WASER, a püspök. J. H. HEIDEGGER ref. hittudós, aki különösen sokat tett a magyar száműzöttek és foglyok érdekében; az orientalista J. H. HOTTINGER, atyja a későbbi heidelbergi professzornak és végül két LAVATER, az egyik Johann Heinrich, matematika- és fizikatanár, GOETHE barátjának nagyatyja. Nürnbergből 19 név szerepel, ezek közt D. WÜSTFR, J. FABRICIUS és Chr. ARNOLD hittudósok, továbbá D. W. MOELER Pozsonyból, aki Altdorfban lett a történelem tanára és J. J. LEIBNITZ, egyik nagybátyja az idősebb LEIBNITZ filozófusnak, aki 1700 körül mint a német egyháznak svéd főfelügyelője Stockholmban halt meg. Két híres tübingai hittudós és kancellár is található itt, Tobias WAGNER, aki a jeligéjét: «innocenter, patienter et constanter» jegyezte be és J. A. OSIANDER, a «lutheránus egyház szeme», mellettük pedig e kornak más neves lutheránus hittudósai: Abraham CALOVIUS, a kizárólagos lutherizmus és a felekezeti vita képviselője és az ő utolsó (6.) apósa, J. A. QUENSTADT, «könyvvezetője és írnoka a lutheránus igazhítű egyháznak», mindketten Wittenbergában, úgyszintén a szelidebb érzésű wittenbergai Johann MEISNER és jenai Johan MUSÄUS, Danzigból a harcrakész Aegidius STRAUCH, Drezdából pedig az udvari főprédikátor, S. B. CARPZOV és még sokan Hamburgból (E. EZARDUS és mások), Jenából, Lipcseből és más városokból. A wittenbergai tanárok közül itt találjuk továbbá G. STRAUSS és W. M. MARTINI jogtudósokat, a polyhistor K. Sch. SCHURZFLEISCH, G. K. KIRCHMEYERT és a matematikus M. WALTHERT, Jenából H. B. ROTH jogtanárt és SAGITTARIUS-t, a történetíró, Lipcseből J. FELLER és M. G. SPITZEL polyhistorokat. Nem szabad megfeledkeznünk Chr. CELLARIUSRÓL, a nyelvészről sem (később Halleban). 1680 április 15-éről származnak két ismert weimari költőnek és írónak, Caspar STELERNEK és Georg NEUMARKNAK, a Gyümölcsöztető Társaság «ásó-jának és «hajtás»-ának bejegyzései. Az előbbi latinul ír a másik németül — egészen ismert dalának, «Wer nur den lieben Gott lässt walten» szellemében — «Durch Hoffnung und Geduld erlangt man Gottes Huld» és jeligeként: «Wie Gott es fügt, ich bin vergnügt». Még egy harmadik költőt is találunk, az epigrammairó Johannes GROBOT Herisauból. Magyar hitsorsosai és bajtársai közt szintén akadnak jelentős személyiségek. KALINKA szuperintendens († 1688 Zittauban), M. LIEFMANN, későbbi bautzeni prédikátor, Samuel POMARIUS, az eperjesi kollégium igazgatója, későbbi lübecki szuperintendens és Johann SINAPIUS, a genealógus és történetíró.

Andreas Pannonius «De Regiis Virtutibus» című munkájáról. A külföldi magyar intézetek megalapításáról és 1924/25. tanévi működéséről legutóbb megjelent értesítőnek (Bpest. 1926.) 21. lapjára, a FÖGEL JÓZSEF egy. tan. értékes római munkásságáról szóló beszámolóba, nyilván FÖGEL úr tudtán kívül, a következő megjegyzés csúszott: «Corvina felfedezéseit ezúttal egy újabb kódexszel gyarapította. Ugyanis Frater ANDREAS PANNONIUS *De Virtute c. művét*, a MÁTYÁS királynak felajánlott eredeti példányban sikerült felkutatnia». E téves állítás helyreigazítására legyen szabad megemlítenem, hogy e darab már B. DE MONTFAUCON *Bibliotheca Bibliothecarum Manuscriptorum nova* (Paris. 1739. I. k. 108. l.) c. könyvében, mint Mátyás királynak ajánlott munka van említve. A kellőleg figyelembe nem vett kéziratnak a Corvinába való tartozását pedig

először FRAKNÓI VILMOS állapította meg, ki e felfedezését a Magyar Könyvszemle 1879-iki évfolyamában (113—118. l.) ANDREAS PANNONIUS címen közre is bocsátotta. Utóbb e kézirat Corvin voltát a kivakart Corvin-címer fölé festett idegen címer miatt kétségbevonták s az a felfogás terjedt el, hogy a vaticani kódex a műnek nem eredeti példánya. Így A. de HEVESY *La Bibliothèque du Roi Matthias Corvin*. Paris. 1923. c. kiadványába föl sem vette. Római tartózkodása idején, 1923-ban a kézirat tüzetes vizsgálata után, e sorok írójának sikerült megállapítania, hogy FRAKNÓI nézete helyes volt és a kézirat valóban az eredeti, felajánlási példány. Hogy a szép kézirat ismét tekintélyhez jusson, e kódexre vonatkozó jegyzeteimet a többi jegyzeteimmel együtt a FRAKNÓI Vilmos szerkesztésében tervezett nagy kiadványban közreműködő munkatársaimnak rendelkezésére bocsátottam és siettem e megállapításomat A. de HEVESY könyvéről szóló birálatomban közzétenni. (Magyar Könyvszemle. 1924. 140. l.) S e véleményemet 1925-ben nagyobb nyilvánosság előtt is megisméltetem, a bécsi Belvedere c. művészeti folyóirat hasábjain megjelent *Der Künstlerische Schmuck der Corvin-Codices* c. tanulmányomban.

Külföldi intézeteink említett évi jelentésében ezt is olvassuk: «A firenzei Biblioteca Nazionaleban pedig HUNYADI JÁNOS és KORVIN MÁTYÁS egy XVI. századi olasznyelvű életrajzát sikerült feltalálnia» (t. i. FÓGELNEK). Ez életrajzról azonban DÉCSÉNYI GYULA *Olaszországi történelmi kutatások* című dolgozatában, a Századok 1892-iki évf.-ban (473. l.) következőképen tesz említést: A fiórenci Biblioteca Nazionale-ban végzett kutatások eredményét valami túlságosan kielégítőnek nem mondhatjuk. Középkori kéziratot semmit, középkori vonatkozású későbbi kéziratot csupán kettőt találtam. Ezek egyike a 11. számú XVI. századi papirkézirat, *Vite d'uomini illustri antichi e moderni* cím alatt több más nevezetes ember között ATTILA, SCANDERBEG, HUNYADI JÁNOS, (GIOVANNI CORVINO) és MÁTYÁS király életrajzait tartalmazza.

DR. HOFFMANN EDITH.

VÁLTOZÁSOK

a magyarországi nyomdáknál 1926. máj. 1-től 1926. okt. 31-ig.

Budapesten.

- Abrahám József és Sugár József.* II., Székely-
utca 2.
***«Bagó Márton és fia».* (Cégtulajdonosok :
Kozól Antal, Szalay Sándor és Abrahám
József.) II., Székely-u. 2/4.
***Barla Mór és Guth Jenő.* VII., Király-u. 19.
***Csarni József és özv. dr. Rózsa Elemérné.*
VI., Paulay Ede-u. 5.
Czrenner András, Pap Ferenc és Nyúl Gábor.
VII., Csengery-u. 30.
***Fénynyomda és grafikai műintézet.* V., Váci-
út 4.
***Futura a Magyar Szövetkezeti Központok*
Árúforgalmi r.-t. nyomdája. V., Szalay-
utca 10.
Gerő Henrik. VII., Rombach-u. 8.
***Gertler Lajos (Leib).* VII., Szövetség-u. 2/c.
Gertner Lajos (Leib) és Vig Sándor. VII.,
Szövetség-u. 2/c.
***Gross Benjamin.* VI., Eötvös-u. 19.
***Heinrich József.* IV., Veress Pálné-u. 1.
Özv. Krakauer Lajosné és Várnai Sándor.
VII., Dohány-u. 10.
***Mezőfi Vilmos.* VII., Ilka-u. 36.
Pollák Sándor. VI., Szív-u. 28.
Schneider Viktor. II., Batthyány-u. 61.
***Sichermann Mayer Léb.* VII., Wesselényi-
utca 36.
***Sopusek Alajos Pál.* V., Szabadság-u. 6.
Szabó Lajos. VIII., Szeszgyár-u. 9.
Szent László könyvnyomda, Hazslinszky és
Társas. (Cégtulajdonos : *Nagy Mór.*) VIII.,
Rökk Szilárd-u. 26.
***Terminus ny.* (Tulajdonos : *Vajda Károly.*)
VIII., Főherceg Sándor-u. 30/b.
***Udvardy Béla.* IX., Ráday-u. 60.
***Ungár Gyula.* VIII., Futó-u. 40.
**Vészti Gerzson.* VI., Podmaniczky-u. 13.

Vidéken.

- Balassagyarmat.* ** *Halyák István* kny.
Bonyhád. «Pannonia» ny. (Tul. : *Deutsch*
Mária.)
Debrecen. **Böhm Ferenc* kny. *Ferenc*
József-út 7.
Debrecen. ***Thaisz és Harmathy* kny. *Ferenc*
József-út 7.
Hódmezővásárhely. *Haladás* ny.
« *Tőrekvés* ny. (Tulajd.
ifj. Kuruc János.)
Kunszentmárton. *Benke és Lakatos* kny.
Székesfehérvár. *Friedmann Adolf* kny.
Szombathely. *Petschauer Vilmos.* «*Merkur*»
kny. *Szent Márton-u.* 2.

A két **-gal jelzett nyomdák megszűntek; az egy *-gal jelzett nyomdák változá-
sáról magánúton értesültünk.